7. Rahvusvaheline humanitaarõigus

Inimeste õiguste kaitsmisele pööratakse tähelepanu esmajoones rahuajal, kuid ei tohi unustada, et sama on vaja teha ka sõjaajal. Relvakonflikt on olukord, kus tavapärane elukorraldus lakkab toimimast ja kujuneb olustik, milles õigusi on keeruline tagada või neid on lihtne rikkuda. Sõjakuriteod, inimsusvastased kuriteod ja muud tõsised rikkumised on relvakonfliktides kahjuks tavapärased. Põhjusi tuleb otsida mitmelt poolt. On arusaadav, et relvakonfliktis võivad riiklikud institutsioonid kaotada kontrolli olukorra üle, aga tihti on probleem hoopis selles, et rikkumisi pannakse toime nende institutsioonide mahitusel. Mõned näevad relvakonfliktides võimalust lahendada vanad probleemid ning seda resoluutsel ja vägivaldsel viisil. Inimesed kaotavad relvakonfliktides oma ratsionaalsuse. Nii minnakse kaasa üleskutsetega, milles veeretatakse süü ühiskondlike probleemide eest mingile grupile ja kutsutakse üles seda gruppi ründama või hävitama.

Tihti mõlgub inimestel meeles ka ütlus, et sõjas ja armastuses on kõik lubatud. Relvakonfliktis valitseb kaos, mistõttu on mõistetav, et inimesed kaotavad usu reeglitesse ja kaitsesse ning leiavad õigustuse tegelikult õigusvastasele käitumisele. Või usuvad inimesed, et relvakonfliktis õiguse kehtimine peatub ning igaüks peab enda eest seisma kõigi võimalike vahenditega ja võib endale lubada tegusid, mis ei ole aktsepteeritavad rahuajal. Cicero nägi tihti, kuidas jõugud vägivallatsesid Rooma tänavatel, ja tõdes seetõttu, et kui relvad kõnelevad, siis seadused vaikivad (ladina keeles enamasti tuntud vormis *inter arma enim silent leges*). See mõte ei ole siiani kadunud.

Tegelikult õiguse kehtivus relvakonfliktis ei peatu, kuid mõned reeglid võivad asenduda teistega ja mõned reeglid võivad juurde tulla. Inimõigused kehtivad eelduslikult alati. Samas eksisteerib rahvusvaheline humanitaarõigus, mis on loodud relvakonfliktide jaoks ja pakub seega „konkurentsi“ inimõigustele. See tähendab, et mõnel juhul jäetakse kõrvale inimõigustest tulenev reegel, mis sobib hästi rahuaega, ja kohaldatakse rahvusvahelisest humanitaarõigusest tulenevat reeglit, mis on loodud relvakonflikti ebatavalist olustikku arvestades. Me mööname, et relvakonfliktis ei jätka ühiskond toimimist tavapärasel viisil ja jõuliste meetmete kasutamise võimalused laienevad, kuid see ei tähenda, et õigus lõpetab kehtivuse ja

inimestel on täielik tegevusvabadus.

Järgnevalt käsitlen inimõiguse ja rahvusvahelise õiguse suhet ning annan ülevaate rahvusvahelisest humanitaarõigusest.[1] Kuna rahvusvahelisele humanitaarõigusele on eestikeelses kirjanduses vähe tähelepanu pühendatud, selgitan põhjalikumalt selle olemust, keskseid põhimõtteid ja olulisemaid reegleid.

- [1]Autori teaduslik huvi ja praktiline kogemus on seotud sõjalise tegevuse õigusnormistikuga, mistõttu on see kirjatükk kirjutatud ennekõike rahvusvahelise humanitaarõiguse vaatenurgast.